

Юшко, С. Бюджетна децентралізація та розподіл податкових доходів європейських країн: порівняльний аналіз // Економіка та суспільство. – 2026. – № 86.

Стаття присвячена порівняльному аналізу бюджетної децентралізації та розподілу податкових доходів у Франції, Польщі та Швеції. Проаналізовано рівень економічного розвитку цих країн та України як передумову функціонування їх бюджетних систем, визначена роль держави в перерозподілі суспільних ресурсів. Систематизовано особливості формування дохідної бази бюджетів різних рівнів за країнами, продемонстровано роль міжбюджетних трансфертів у наповненні місцевих бюджетів. Досліджено структуру податкових доходів центрального і локального рівнів, а також особливості розподілу основних груп податків між бюджетами. Визначено відмінності у рівнях бюджетної децентралізації та фінансової автономії місцевого самоврядування за країнами. Обґрунтовано, що структура податкових доходів і міжбюджетні трансфери є важливими чинниками фінансової спроможності місцевого самоврядування.

Ключові слова: бюджетна децентралізація, бюджетне право, європейський досвід, міжбюджетні відносини, податкова автономія, податкові доходи.

Розширена анотація (наступна сторінка)

Розширена анотація

У статті досліджено особливості бюджетної децентралізації в окремих країнах Європейського Союзу та здійснено порівняльний аналіз структури податкових доходів бюджетів різних рівнів влади. Основну увагу приділено оцінюванню рівня бюджетної децентралізації, особливостей формування дохідної бази бюджетів центрального та місцевого рівнів, ролі міжбюджетних трансфертів у забезпеченні фінансової спроможності локальних урядів, а також розподілу податкових надходжень між рівнями бюджетної системи. Об'єктом дослідження обрано Францію, Польщу та Швецію як країни, що характеризуються різними підходами до організації міжбюджетних відносин та різним рівнем фінансової автономії місцевого самоврядування. Для забезпечення ширшого контексту окремі показники досліджуваних держав порівняно з відповідними показниками України.

Порівняння основних макроекономічних характеристик засвідчило суттєві відмінності між досліджуваними країнами за масштабами економічного розвитку та рівнем економічного добробуту. Встановлено, що найбільший обсяг валового внутрішнього продукту у 2024 році був характерний для Франції та становив 2 919,9 млрд євро, що перевищувало відповідний показник України у 16,6 рази. Валовий внутрішній продукт Польщі становив 848,5 млрд євро, а Швеції – 559,1 млрд євро. За показником ВВП на душу населення найвищі значення зафіксовано у Швеції (52,59 тис. євро), тоді як у Франції цей показник становив 42,59 тис. євро, а у Польщі – 22,61 тис. євро. Порівняння з Україною засвідчило істотне відставання останньої за рівнем ВВП на одну особу. Водночас проведений аналіз показав, що рівень економічного розвитку не визначає безпосередньо рівень централізації бюджетних ресурсів. Частка доходів бюджету розширеного уряду у ВВП становила 51,4 % у Франції, 49,1 % у Швеції та 43,0 % у Польщі, тоді як в Україні цей показник досягав 54,4 %. Наведені дані дозволили зробити висновок про відсутність прямої залежності між рівнем економічного розвитку країни та рівнем централізації фінансових ресурсів у бюджетній системі.

Дослідження показників бюджетної децентралізації за 2001–2024 роки дало змогу виявити суттєві відмінності у співвідношенні доходів і видатків між центральним та місцевим рівнями влади. Встановлено, що Франція характеризується помірним рівнем бюджетної децентралізації. Частка доходів бюджетів локального рівня у доходах бюджету розширеного уряду зростає з 13,2 % у 2001 році до 16,5 % у 2024 році. Водночас частка видатків локальних бюджетів збільшилася з 17,4 % до 19,3 %. Простежується також зниження залежності місцевих бюджетів від міжбюджетних трансфертів: їх частка у доходах локальних бюджетів скоротилася з 28,9 % до 20,6 %. Частка податкових

доходів, що спрямовувалася до локальних бюджетів, зросла з 9,8 % до 14,5 %. Доходи локальних урядів у Франції у 2024 році становили 8,5 % ВВП, а видатки – 11,0 % ВВП. Місцевий борг перебував на рівні 10,1 % ВВП.

Для Польщі характерною є інша модель бюджетної децентралізації. Частка доходів локального рівня у доходах бюджету розширеного уряду у 2024 році становила 16,1 %, тоді як частка видатків досягала 29,1 %. Отримані результати свідчать про суттєву роль місцевого самоврядування у здійсненні публічних видатків. Водночас виявлено значну залежність локальних бюджетів від міжбюджетних трансфертів. У різні роки частка трансфертів коливалася від 49,1 % до 57,3 %, а у 2024 році становила 53,8 %. Частка податкових доходів, що надходили до локальних бюджетів, дорівнювала 13,3 %. Доходи локальних урядів становили 6,9 % ВВП, а видатки – 14,4 % ВВП. Рівень місцевого боргу залишався порівняно невисоким і становив 5,3 % ВВП.

Найвищий рівень бюджетної децентралізації серед досліджуваних країн виявлено у Швеції. У 2024 році частка доходів локальних бюджетів у доходах бюджету розширеного уряду становила 31,4 %, а частка видатків – 50,6 %. Частка податкових доходів, що надходили до локальних бюджетів, досягала 36,0 %, що більш ніж удвічі перевищувало аналогічні показники Франції та Польщі. Частка міжбюджетних трансфертів у доходах локальних бюджетів становила 38,0 %. Доходи локальних урядів дорівнювали 15,4 % ВВП, а видатки – 25,7 % ВВП. Місцевий борг досягав 17,1 % ВВП, що було найвищим значенням серед досліджуваних країн.

Порівняльний аналіз показників бюджетної децентралізації дозволив виявити низку спільних тенденцій. Для всіх країн характерним є зростання або стабілізація ролі місцевого рівня у структурі доходів і видатків бюджету розширеного уряду. Водночас міжбюджетні трансферти залишаються важливою складовою формування доходів місцевих бюджетів. Також у всіх країнах спостерігаються коливання бюджетного балансу локальних урядів та збереження місцевого боргу як складової фінансової системи територіального рівня.

Окремий напрям дослідження присвячено аналізу структури податкових доходів бюджетів центрального та місцевого рівнів за 2020–2024 роки. Встановлено, що у Франції податкові доходи центрального уряду формуються відносно збалансовано за рахунок двох основних груп податків. Частка податків на виробництво та імпорт перебувала в межах 42,5–46,3 %, тоді як частка поточних податків на доходи, багатство тощо становила 51,1–54,4 %. Податки на капітал забезпечували 2,7–3,3 % податкових надходжень центрального рівня.

У Польщі податкові доходи центрального уряду формувалися переважно за рахунок податків на виробництво та імпорт, частка яких становила від 73,2 % до 77,5 %. Частка поточних податків на доходи, багатство тощо коливалася в межах

22,5–26,8 %. Податки на капітал у структурі податкових доходів центрального уряду фактично були відсутні.

Подібна ситуація спостерігалася і у Швеції. Частка податків на виробництво та імпорт у структурі податкових доходів центрального уряду становила 76,8–79,8 %, тоді як частка поточних податків на доходи, багатство тощо перебувала в межах 20,2–23,2 %.

Дослідження структури податкових доходів бюджетів локальних урядів дозволило встановити суттєві відмінності між країнами. Для Франції характерним є формування податкових доходів місцевого рівня переважно за рахунок податків на виробництво та імпорт. У 2024 році їх частка становила 97,8 % усіх податкових доходів локальних бюджетів. У структурі цієї групи найбільше значення мали податки на продукти, частка яких становила 57,7 %, у тому числі податок на додану вартість – 29,9 %. Інші податки на продукти забезпечували 27,5 % податкових доходів. Частка інших податків на виробництво становила 40,1 %, з яких 32,8 % припадало на податки на землю, будівлі та інші споруди. Частка поточних податків на доходи, багатство тощо становила лише 2,2 % податкових доходів локального рівня.

Для Польщі характерною є принципово інша структура податкових доходів місцевих бюджетів. Поточні податки на доходи, багатство тощо забезпечували 79,7 % усіх податкових надходжень локального рівня. При цьому податки на доходи формували 72,1 % податкових доходів місцевих бюджетів. У межах цієї групи 57,2 % припадало на податки на доходи фізичних осіб або домогосподарств, а 14,9 % – на податки на доходи або прибуток корпорацій. Частка інших поточних податків становила 7,6 %. Податки на виробництво та імпорт забезпечували 20,0 % податкових надходжень місцевого рівня, у тому числі 16,7 % припадало на інші податки на виробництво, серед яких податки на землю, будівлі та інші споруди становили 14,6 %. Частка податків на капітал дорівнювала 0,3 %.

Встановлено, що податкові доходи бюджетів локальних урядів Швеції у 2024 році були сформовані виключно за рахунок поточних податків на доходи. Частка податків на доходи фізичних осіб або домогосподарств становила 100 % усіх податкових доходів місцевого рівня. Податки на виробництво та імпорт, а також податки на капітал у структурі податкових доходів локальних бюджетів були відсутні.

Дослідження розподілу податкових доходів між рівнями бюджетної системи дозволило виявити істотні відмінності між досліджуваними країнами. У Франції податки на виробництво та імпорт розподілялися між центральним і місцевим рівнями у співвідношенні 62,4 % та 37,6 %. Водночас 99,0 % поточних податків на доходи, багатство тощо надходило до центрального уряду, а лише 1,0 % – до

локальних бюджетів. Податки на капітал повністю концентрувалися на центральному рівні.

У Польщі 93,3 % податків на виробництво та імпорту зараховувалося до центрального бюджету, тоді як до місцевих бюджетів спрямовувалося лише 6,7 % цих надходжень. Поточні податки на доходи, багатство тощо розподілялися між рівнями бюджетної системи майже порівну: 50,3 % надходило до центрального уряду та 49,7 % – до локальних бюджетів. Податки на капітал переважно надходили до місцевих бюджетів, частка яких становила 99,5 %.

Для Швеції характерною є повна концентрація податків на виробництво та імпорту на центральному рівні. Водночас 64,2 % поточних податків на доходи, багатство тощо надходило до бюджетів локальних урядів, а 35,8 % – до центрального уряду.

Отримані результати дозволили встановити, що Франція, Польща та Швеція характеризуються різними моделями бюджетної децентралізації та різними підходами до формування податкових доходів місцевого самоврядування. Швеція демонструє найвищий рівень бюджетної децентралізації та податкової автономії локального рівня. Польща характеризується поєднанням значної ролі місцевого самоврядування у здійсненні видатків із високою часткою міжбюджетних трансфертів у доходах місцевих бюджетів. Для Франції характерним є помірний рівень бюджетної децентралізації та зниження залежності місцевих бюджетів від трансфертних надходжень. Проведене дослідження підтвердило відсутність уніфікованої європейської моделі бюджетної децентралізації та наявності суттєвих відмінностей у підходах до формування і розподілу податкових доходів між рівнями бюджетної системи.

Отримані результати мають прикладне значення для України, оскільки демонструють, що рівень фінансової самостійності місцевого самоврядування значною мірою залежить від структури податкових доходів та ролі міжбюджетних трансфертів у формуванні доходів. Це створює підґрунтя для врахування досвіду досліджуваних країн при вдосконаленні підходів до формування доходів місцевих бюджетів та системи міжбюджетних відносин в Україні.

Повний текст статті доступний за посиланням: – Режим доступу:
<https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/8186>